

Bernadetta Izydorzyc

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
E-mail: b.izydorzyc@interia.pl

Małgorzata Dobrowolska

Uniwersytet Śląski w Katowicach
E-mail: malgorzata.dobrowolska@us.edu.pl

Wzorce więzi emocjonalnej w
dzieciństwie a relacje społeczne
w rodzinie i pracy osoby dorosłej /
*Emotional bond pattern and social relations
in family and at work in adult life*

Abstract

The article presents a growing interest in bond theories. It explains the connection between functioning in social relations and emotional style (results from child experience) which people need to build the relationships. It describes contemporary bond theories and metallization.

Keywords: emotional bond, social relations

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest wskazanie na rosnące w praktyce psychologicznej i psychologii społecznej zainteresowanie teoriami więzi, tłumaczącymi zależność pomiędzy funkcjonowaniem w różnorodnych relacjach społecznych a wynikającym z doświadczeń dziecięcych, stylem budowania emocjonalnej więzi osoby w jej relacjach z innymi ludźmi.

Współczesny człowiek w swej sytuacji zawodowej i rodzinnej rodzinie łączy w realizacji owych aktywności wiele ról osobistych, zawodowych, społecznych. Wszystkie z wymienionych ról wymagają wieloaspektowego funkcjonowania osoby w sytuacji społecznej i tym samym nawiązywania poprawnych relacji społecznych tj. takich, w których osoba realizuje potrzeby indywidualne i spełnia adekwatnie do nich i sytuacji, standardy społeczno-kulturowe. Nawiązując do konstruktywnego (satisfakcjonującego) funkcjonowania osoby w grupie społecznej (jest nią także grupa zawodowa w organizacji i strukturze środowiska pracy i rodziny), warto wskazać na znaczenie potrzeby budowania od dziecięcych lat życia, więzi społecznej. Z drugiej strony w procesie budowania więzi społecznej należy uwzględnić

konieczność stałego i wieloletniego, psychologicznego procesu konstruowania w relacjach z innymi ludźmi, prawidłowej (empatycznej, akceptującej potrzeby własne i innych) więzi emocjonalnej. Dotychczasowe więzi uczuciowe z innymi ludźmi stanowią swoistą bazę do kształtowania się i nawiązywania pozytywnych bądź negatywnych relacji społecznych, szczególnie w relacjach z bliskimi i znaczącymi dla osoby ludźmi. Pozytywne lub negatywne rodzaje więzi emocjonalnej (uczuciowej) tworzą się szczególnie w relacjach środowiska rodzinnego. Emocjonalne więzi między ludźmi stanowią istotny element wpływający także na budowanie społecznych relacji, nawiązywanych w środowisku pracy. Tworzące się negatywne lub pozytywne więzi społeczne dotyczą zarówno wzorców relacji interpersonalnych ze współpracownikami, relacji z przełożonymi oraz wszystkich innych relacji, jakie nawiązuje osoba w szeroko rozumianym środowisku pracy.

Jakość więzi emocjonalnej i powstającego także w związku z nią wzorca więzi społecznej to zagadnienia, które są istotne zarówno z perspektywy psychologii klinicznej, jak i społecznej. Sposób, w jaki osoba realizuje swoje społeczne relacje w sytuacjach codziennego życia w nauce, pracy i rodzinie, implikuje trudności w budowaniu więzi z innymi ludźmi oraz może sprzyjać ujawnianiu nieprawidłowych zachowań społecznych np. pogłębiającej się alienacji relacji z ludźmi, reakcji impulsywnych, agresywnych i innych, nie sprzyjających realizacji potrzeb zarówno jednostki, jak i potrzeb otoczenia społecznego. Zachowania powyższe, z definicji, w zależności czego dotyczą, należą do aspołecznych i/lub antyspołecznych.

WSPÓŁCZESNE TEORIE WIĘZI I MENTALIZACJI – ZARYS PROBLEMU

Ujawniające się różnorodne trudności w budowaniu emocjonalnej więzi i interpersonalnej relacji osoby w szeroko pojętej sytuacji społecznej w pracy czy rodzinie, można wyjaśniać z perspektywy wielu psychologicznych teorii. Ciekawym i godnym uwagi naukowym stanowiskiem, tłumaczącym zjawisko zaburzeń w rozwoju emocjonalnej więzi i społecznych relacji są współczesne teorie więzi (Bowlby, 1982, 1985, 1988, 1991) oraz teoria mentalizacji (Fonagy i in. 1991, 2008, 2011; Adamczyk, 2013; Górska, Marszał, 2014).

Wspomniane powyżej psychologiczne teorie uznają znaczący wpływ powstałych wczesnodziecięcych wzorców więzi emocjonalnych i społecznych na rozwijające się w dalszej kolejności, wzorce relacji społecznych osoby, w jej szeroko pojętym środowisku życia (nauki, pracy i rodziny). Jakość wczesnodziecięcych więzi uczuciowych dziecka i ich konsekwencje dla późniejszego funkcjonowania społecznego i emocjonalnego to problem ważny dla rozumienia różnorodnych nieprawidłowości występujących w zachowaniu osób w sytuacji pracy (w rolach pracownika, zarządzającego), czy też funkcjonowania w rolach życia rodzinnego (męża, żony, rodzica, syna, córki, brata, siostry i innych).

Począwszy od teorii relacji z obiektem reprezentowanych m in. koncepcjami Melanie Klein, Otto Kernberga, Margaret Mahler, Williama Ronalda Doddsa Fairbairna, Donalda Winnicotta (Grzesiuk, 2005) po teorie przywiązania Johna Bowlby'ego (1982, 1988, 1985, 1991), aż do współczesnych badaczy teorii więzi,

problematyka przywiązania jest stale weryfikowana w różnych kontekstach klinicznych oraz społecznych. Teorie przywiązania i budowania więzi budzą zainteresowanie także z perspektywy oceny siły wpływu wzorca przywiązania i budowania więzi uczuciowych na zachowania społeczne i wzorzec relacji interpersonalnych w środowisku. Sroufe i in. (2000), wskazują, że „zaburzenia związków uczuciowych, będąc czymś więcej niż czynnikiem ryzyka, mogą stać się prekursorem indywidualnej psychopatologii, poprzez rolę jaką odgrywają w ustanawianiu fundamentalnych wzorców regulacji emocji. Mogą być początkiem, prowadzących do zaburzeń, ścieżek rozwojowych” (2000).

Analizując problem zdrowia psychicznego i tworzonych na jego podstawie wczesnodziecięcych więzi społecznych Bowlby wskazywał, że „osiągnięcie zdrowia psychicznego wymaga aby niemowlę i małe dziecko doświadczyło cieplej, intymnej i nieprzerwanej relacji z matką lub jej stałym substytutem” (Bowlby, 1951, s.13, za Bretherton, 1992). W teorii przywiązania wskazuje się na ważność internalizacji powtarzających się interakcji z opiekunem, wpływających tym samym na wzorzec kształtowania się u dziecka wewnętrznych struktur spostrzegania siebie i świata (Bowlby 1982, 1985, 1988, 1991). Brak możliwości wytworzenia emocjonalnej więzi pomiędzy dzieckiem a jego opiekunami, znacząco dezorganizuje budowanie związków z innymi ludźmi w dalszym codziennym życiu oraz sprzyja nieufności i niepewności w funkcjonowaniu psychospołecznym dorosłej już osoby.

W praktyce klinicznej i procesie diagnozowania czy analizowania przyczyn zaburzeń i zakłóceń różnorodnych aspektów komunikacji społecznej, często pomijane jest znaczenie wspomnianego już na wstępie tematu pracy, specyfiki ujawnianego wzorca emocjonalnej relacji oraz wzajemnych interakcji pomiędzy rodzicami (lub innymi ważnymi opiekunami), a dzieckiem we wczesnym okresie jego rozwoju, w procesie budowania przyszłych relacji z otoczeniem społecznym w rodzinie i środowisku pracy osoby dorosłej.

Teoria przywiązania Bowlby'ego stała się inspiracją dla wielu współczesnych badaczy, tworzących koncepcje rozwoju emocjonalnego podkreślających ważność wzorów przywiązania w różnych okresach życia (Sroufe, 1995; Crittenden, 1997; Solomon, George, 1999). We współczesnej psychologii rozwojowej teoria przywiązania i jej implikacje mają szczególne zastosowanie w rozumieniu psychopatologii procesów rozwojowych (Cassidy, Shaver, 1999).

Diagnoza specyfiki rozwoju wczesnodziecięcych więzi uczuciowych doświadczonych i ukształtowanych jako wzorce emocjonalnego reagowania pozwala na uzyskanie informacji, dotyczących charakteru wzorców funkcjonowania emocjonalnego, poznawczego i społecznego (Schaffer, 1994) w życiu zawodowym, rodzinnym i społecznym w ogóle. Powstające trudności w formowaniu więzi emocjonalnych osłabiają zdolności do pozytywnego rozwiązywania kolejnych kryzysów rozwojowych i utrudniają integrację życiowych doświadczeń, powodując narastające trudności w funkcjonowaniu psychospołecznym osoby (Logan, 1986).

Analiza więzi dziecka z osobami znaczącymi pozwala lepiej zrozumieć i wyjaśnić podatność dziecka na negatywny wpływ różnego rodzaju czynników psy-

chologicznych związanych ze stylami przywiązania na dalszy rozwój jednostki. Teorie więzi opisując źródła tworzenia się patologii wzorców relacji społecznych w kontaktach z innymi ludźmi wskazują na znaczenie zniekształceń opracowania poznawczego stanów afektywnych w związku z doświadczonymi przez osobę deficytami emocjonalnej więzi. Przedstawianą perspektywę rozwoju zakłóceń i zaburzeń w komunikacji społecznej wspiera w swoich głównych założeniach współczesna teoria mentalizacji Petera Fonagy'ego. Teoria ta wskazuje, że powstałe zniekształcenie mentalizacji stanów umysłu własnego i innych ludzi mogą być źródłem zaburzeń osobowości (Fonagy, 1991; Choi-kain, Gunderson, 2008; Bate-man, Fonagy P., 2010).

Jak wskazuje teoria więzi i mentalizacji powstałe w dzieciństwie wzorce przywiązania to swoiste struktury poznawcze reprezentujące wzajemne relacje i emocje doświadczane w kontaktach z głównymi postaciami przywiązania. Z czasem wzorce te zaczynają kierować zachowaniem w kolejnych etapach życia we wszystkich emocjonalnych relacjach. Z tego powodu wzorce te ujawniają się w komunikacji społecznej i wzorcach tej komunikacji z innymi ludźmi, nie tylko w systemie rodzinnym ale także w strukturach organizacji pracy.

Reasumując, więzi z rodzicami (opiekunami) są istotne w prawidłowym rozwoju psychicznym oraz stanowią prototyp późniejszych relacji międzyludzkich. Zgodnie z teoriami więzi, zaburzenia psychiczne są związane z niewłaściwie ukształtowaną strukturą osobowości oraz deficytami w relacjach z ważnymi osobami (tzw. obiektami) we wczesnym dzieciństwie.

Brak lub deficyt więzi z osobą znaczącą stanowią istotny element funkcjonowania osobowości, rzutując na najważniejsze obszary życia uczuciowego - rodzicielstwo, przyjaźń oraz związki miłosne. To, jak jednostka sprawdzi się w roli ojca, matki zależy w dużej mierze od wzorców przejętych od opiekunów, rodziców. W jaki sposób osoba doświadczy związków partnerskich może również zależeć od specyfiki wzorców wczesnodziecięcego przebiegu procesu przywiązania do opiekuna i/ lub rodzica. Odmienna historia rozwoju więzi uczuciowej u poszczególnych osób staje się przyczyną różnych sposobów reagowania emocjonalnego w związkach partnerskich, począwszy od ujawniania w nich wzorca opartego o emocje pozytywne (tj. czułość, troskliwość i zaufanie), po ujawnianie a wzorców negatywnego reagowania w relacji z partnerem (strach przed bliskością, nadmierną zazdrość, wahania nastroju itp.).

Znaczenie wczesnodziecięcych wzorców przywiązania i emocjonalnego reagowania pozostaje także ważnym elementem w badaniach neuropsychologicznych. Wskazuje się w nich, że wewnętrzny wzorec emocjonalnego przywiązania jest związany z regulacją stanów motywacyjnych oraz afektywnych działaniem prawej półkuli (Schore, 2009). W literaturze spotykamy wyniki badań potwierdzających znaczenie komunikacji reprezentowanej we wzorcu bezpiecznego przywiązania w procesie dojrzewania układu limbicznego, regulującego i przetwarzającego społeczno – emocjonalne bodźce (Schore, 2009).

Teoria przywiązania i Bowlby'ego stałą się inspiracją dla M. Ainsworth (1978), która w nawiązaniu do niej, opracowała 3 style emocjonalnego przywiązania dziecka względem rodzica (opiekuna): styl bezpieczny, lękowo-ambiwalentny oraz unikający. Najbardziej pożądanym u dziecka tzw. styl bezpieczny cechuje się zaufaniem dziecka w stosunku do obiektu przywiązania oraz przekonaniem o jego dostępności, wrażliwości oraz gotowości do udzielenia wsparcia i opieki. Opiekun (rodzic) pełni rolę „bezpiecznej bazy”, przy której odkrywa otoczenia i nabiera przekonania o własnej wartości i zasługiwaniu na miłość. Styl przywiązania emocjonalnego oparty o poczucie bezpieczeństwa u dziecka łączy się z odczuwaniem satysfakcji z bliskiej emocjonalnie relacji między dzieckiem i jego opiekunem (rodzicem). W takim stylu przywiązania i budowania więzi uczuciowej dziecko a potem osoba dorosła ma rozwinięte przekonanie o dostępności partnera, szczególnie w sytuacji gdy oczekuje ona wsparcia lub pomocy. Osoba doświadczająca bezpiecznego stylu przywiązania w dzieciństwie ujawnia mniejszy opór przed odkrywaniem się i budową zaufania w relacjach interpersonalnych w środowisku społecznym (np. w relacjach ze współpracownikami czy też autorytetami, przełożonymi w środowisku pracy). Osoby z wykształconym tzw. bezpiecznym stylem emocjonalnym przywiązania nawiązują w sposób bardziej otwarty komunikację z drugim człowiekiem, z zachowaniem świadomości i refleksji, iż zostanie się wysłuchanym oraz wspieranym przez drugą osobę w kontakcie społecznym. Cechą znaczącą nawiązywanych relacji omawianego wzorca budowania więzi jest odczuwana przez osobę satysfakcja z emocjonalnej bliskości, empatii i poczucie bezpieczeństwa.

Odmiernym w sposobie budowania późniejszych uczuciowych więzi z innymi ludźmi jest wykształcony z dzieciństwa styl przywiązania nazywany lękowo – ambiwalentnym. Taki wzorzec emocjonalnego przywiązania charakteryzuje się doświadczaniem przez dziecko niepewności co do stałości i bezpiecznej dostępności rodzica (opiekuna). Dziecko funkcjonuje z permanentnie odczuwanym brakiem poczucia bezpieczeństwa i pewności, że rodzic (opiekun) udzieli mu pomocy czy wsparcia w sytuacji kiedy zajdzie taka potrzeba. Osoba prezentująca taki wzorzec przywiązania odczuwa lęk przed rozstaniem, (utrata) opiekuna. Ten stan emocjonalny powoduje, że dziecko nie jest nastawione na eksplorację społecznego otoczenia. W okresie życia dorosłego w sytuacjach rodzinnych czy związanych ze środowiskiem pracy, osoba rozwijająca w relacjach społecznych styl (wzorzec) lękowo – ambiwalentny zwykle prezentuje stały niepokój i lęk o trwałość związku z bliską jej osobą (np. partnerem) bądź znaczącą dla niej osobą (np. autorytetem, przełożonym w środowisku pracy). Tak osoba prezentuje zwykle nadmierną czujność oraz obawę o występujący brak atrakcyjności związku u partnera bądź bycia atrakcyjnych, potrzebnym, czy akceptowanym pracownikiem. Przedstawione powyżej utrwalone lękowe i ambiwalentne postawy wobec relacji z innymi ludźmi są stymulowane szczególnie w sytuacji, gdy zachowania drugiej osoby nie są zgodne z oczekiwaniami (np. gdy partner, autorytet, przełożony) nie jest wystarczająco dla partnera relacji wspierający. Często powyższe obawy i poczucie emocjonalnego odrzucenia może wynikać z braku poczucia bezpieczeństwa jednego z partnerów relacji społecznej, o której mowa wyżej.

Drugim odmiennym od bezpiecznego stylu przywiązania jest styl nazywany unikającym. Wzorec budowania uczuciowej więzi w oparciu o styl unikający posiada swe źródła rozwoju w doświadczaniu niedostępności rodzica (opiekuna) w sytuacji zagrożenia lub braku wrażliwości rodzica (opiekuna) na sygnały płynące ze strony dziecka. W konsekwencji takiego wzorca emocjonalnej relacji z rodzicem (opiekunem) dziecko czuje się odrzucone, nieakceptowane, co powoduje unikanie bliskiego kontaktu, aby nie doświadczyć ponownego „emocjonalnego zranienia” (Wojciszke, 2004). Styl unikający cechuje się brakiem tendencji do tworzenia bliskich, otwartych relacji z partnerem, współpracownikiem, autorytetem i innymi osobami, z którymi osoba pozostaje ze względu na sytuację w kontakcie społecznym.

Osoba o takim stylu przywiązania często prezentuje stan nadmiernego podenerwowania, niepewności, braku spontaniczności, otwartości, szczególnie kiedy partner relacji zmierzać będzie do budowania coraz większej bliskości (współpracy, przyjaźni).

Poza wymienionymi powyżej trzema stylami przywiązania w literaturze wymienia się także w związku z prowadzonymi badaniami dotyczącymi rozwoju przywiązania i jego roli w dorosłym życiu, także inne typy przywiązania w relacji. Bartholomew i Horowitz (1991) wskazują i wyróżniają wyróżnienie cztery typy przywiązania u dorosłych: pozytywny: pewny-ufny (*secure*); pozytywny: unikający (*dismissing*) oraz negatywny: zaabsorbowany (*preoccupied*) i negatywny: lękowy (*fearful*).

Wytworzone zgodnie z wymienionymi powyżej stylami przywiązania Ainsworth (1978) i Bartholomew i Horowitz (1991) wewnętrzne reprezentacje relacji mają istotne znaczenie dla naszego funkcjonowania emocjonalnego i społecznego w relacjach społecznych. Wzorce wewnętrzne relacji przywiązania mają swój udział w determinowaniu poznawczego opracowania otrzymywanych informacji ze środowiska. Opracowanie poznawcze wpływa na ocenę i postrzeganie siebie: pozytywne (człowieka wartego miłości, akceptacji i wsparcia) lub negatywne (człowieka niewartego miłości, akceptacji i wsparcia) oraz postrzeganie innych: jako godnych zaufania i przystępnych lub niegodnych zaufania.

Z jednej strony ukształtowane na podstawie wczesnodziecięcych interakcji różne style (wzorce) przywiązania pozwalają wyjaśnić różnorodność wzorców reagowania w relacjach społecznych, z drugiej zaś strony wskazują na różnorodność wzorców rozwoju struktury osobowości (Dacko, 2011). Zarówno psychologia kliniczna, jak i psychiatria kliniczna są zgodne co do tego, że zaburzenia osobowości posiadają w genezie i symptomatologii, zróżnicowane psychologiczne mechanizmy, wynikające z deficytów emocjonalnych trudności w budowaniu więzi z innymi ludźmi (Cierpiałkowska, 2014; Gabbard i in., 2013). Wiedza naukowa na temat psychologicznych mechanizmów zaburzeń osobowości wskazuje dla przykładu, że osoba z zaburzeniami osobowości histrionicznej czy borderline będzie prezentowała częściej wzorec reakcji impulsywnych i nawiązywała będzie powierzchowne reakcje emocjonalne. Osobie z cechami osobowości narcystycznej bliski będzie

w relacji z innymi ludźmi wzorzec reakcji omnipotentnych, nieempatycznych, potwierdzający wielkościowościowe Ja osoby narcystycznej. W tym przypadku możemy spodziewać się braku empatii w relacji, podatności na "emocjonalne zranienie" i braku rozpatrywania w kontakcie społecznym potrzeb partnera relacji. Roszczeniowa postawa społeczna oraz poczucie bycia lepszym mogą wspierać utrzymanie i ochronę wielkościowego Ja. Partner relacji osoby narcystycznej (będącej w roli pracownika, podwładnego czy przełożonego, współmałżonka, kolegi) nie będzie w relacji podmiotowej tj. nie będą uwzględniane jego potrzeby i wyrażane zdanie. Ograniczenia w dostępności do empatii w relacji z osobą narcystyczną (od narcyzmu o cechach neurotycznych do narcyzmu głębokiego nazywanego często złośliwym) korelują z wykształconymi w okresie dzieciństwa stylami przywiązania opartymi o brak poczucia bezpieczeństwa i deficyty emocjonalne. Ten wzorzec powielany jest w relacjach z innymi ludźmi w różnych sytuacjach społecznych.

Z kolei osoba z osobowością schizoidalną częściej prezentować będzie w relacjach społecznych styl przywiązania oparty o unikanie relacji oraz alienację społeczną. Realizacja potrzeb emocjonalnych osoby schizoidalnej nie będzie uwzględniała potrzeb partnera relacji a ilość nawiązywanych bliskich emocjonalnie relacji będzie bardzo ograniczona. Społeczne relacje osoby schizoidalnej zwykle nie są ukierunkowane na realizację potrzeb partnera relacji.

W przypadku spotkania w relacji społecznej osoby z osobowością lękliwą (unikającą) możemy oczekiwać, iż jest to osoba prezentująca najczęściej wzorzec nieufności, wstydu i lęku w relacji reakcji wobec otoczenia społecznego. Niemniej jednak zachowana w takiego człowieka, zdolność do empatii przy współistniejącej możliwości redukcji lęku w sytuacji powrotu poczucia bezpieczeństwa, dają możliwość nawiązania relacji społecznej, w której potrzeby obu stron będą realizowane.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując dotychczasowe rozważania na temat wpływu ukształtowanego we wczesnym dzieciństwie stylu przywiązania, warto podkreślić, że dzieci doświadczające bezpiecznego przywiązania potrafią bezpośrednio i swobodnie wyrażać swoje potrzeby, czego nie ujawniają dzieci przejawiające w relacji z opiekunem unikający styl przywiązania (gdzie emocje i zachowania przywiązaniowe są tłumione) i ambiwalentny (gdzie są one wyolbrzymiane). Z perspektywy rozwoju dziecka utrwalony wewnętrzny wzorzec relacji oparty o bezpieczne przywiązanie z rodzicem (opiekunem) tworzy prawidłowe środowisko do rozwoju emocjonalnego dziecka i stanowi bazę do dalszego rozwoju uczuciowego człowieka w kolejnych latach jego życia.

Uznając ważność relacji z rodzicami i opiekunami we wczesnym dzieciństwie i ich wpływ na tworzenie się bliskich więzi w dorosłym życiu oraz zdrowie psychiczne jednostki, należy zwrócić uwagę, że wzorzec emocjonalnego przywiązania podlega w życiu stałej ewaluacji i zmianie pod wpływem doświadczeń społecznych. Zdobycie w relacjach społecznych doświadczenia w połączeniu ze wsparciem wzorców rodziny (małżonka, przyjaciół, innych bliskich emocjonalnie osób), środowiska nauki czy pracy (przełożonych, współpracowników, autorytetów) korygują utrwa-

lone wzorce reagowania i funkcjonowania osoby w jej związkach interpersonalnych. Z jednej strony mamy możliwość opracowania poznawczego i korzystania z teorii uczenia się w procesie kształtowania naszych emocji, zachowań i reakcji w środowisku społecznym. Z drugiej strony nasza osobowość i możliwości mentalizacji tj. utrwalona aktywność umysłowa umożliwia nam spostrzeżenie, uświadomienie sobie i interpretowanie ludzkiego zachowania w kategoriach intencjonalnych stanów umysłu, takich jak potrzeby, pragnienia, uczucia, wierzenia, przekonania, cele, zamiary, przyczyny, powody itp. Obok teorii więzi taką perspektywę naszego rozwoju i nawiązywania relacji społecznej rozwija współczesna teoria mentalizacji P. Fonagy'ego (Allen i in. 2008; Adamczyk, 2013; Górska, Marszał, 2016). Zdolność do mentalizacji odgrywa znaczącą rolę w codziennym życiu, umożliwiając i ułatwiając rozumienie zdarzeń społecznych i tworzenie więzi interpersonalnych, poszukiwanie współpracowników i pomocników. Zdolność do mentalizacji poprawia komfort życia, decyduje o zdrowiu, a nawet fizycznym przetrwaniu, jej deficyt może być uogólnionym markerem psychopatologii: autyzmu, poważnych patologii osobowości (borderline, osobowość dyssocjalna, zaburzenia odżywiania się) i innych problemów emocjonalnych (Adamczyk, 2013, Górska, Marszał, 2014). Teoria mentalizacji jest osadzona w teorii przywiązania i kontynuuje myśl J. Bowlby'ego, Ainsworth. wg. Allena, Fonagy'ego, Batemana (2008, 2011) zdolność mentalizacji jest tworem dynamicznym, kształtowanym w procesie rozwoju w relacji z opiekunami, zależy od nabytych umiejętności i podlega nieustannym wpływom środowiska, czyli jest ściśle powiązana z poziomem aktualnie doświadczanego stresu i pobudzenia emocjonalnego. Mentalizowanie uznawane jest jako ważnym aspekt poznania społecznego (Fonagy, P, Luyten, 2010; Frith, 2012). Fonagy i współpracownicy (2007, 2011) wskazują, że dziecko rozwija kontrolującą funkcję uwagi i zdolność do samoregulacji w procesie modelowania tych procesów przez opiekunów. Samokontrola i internalizacja zdolności regulacyjnych są osadzone we wzajemnej empatii, wrażliwości i gotowości do współpracy istniejącej między dzieckiem i jego opiekunami. Z regulacją stresu i pobudzenia związana jest aktywacja i dezaktywacja systemu przywiązania.

Zatem zarówno współczesne teorie przywiązania, więzi, jak i mentalizacji potwierdzają znaczenie wczesnodziecięcych doświadczeń w budowaniu wzorców więzi z rodzicem (opiekunem) z ich wpływem na kształtowanie się wzorców relacji z szeroko pojętym otoczeniem społecznym w późniejszym okresie życia człowieka. Wzorce więzi emocjonalnej w dzieciństwie odzwierciedlają się w relacjach społecznych zarówno w środowisku rodzinnym i środowisku pracy osoby dorosłej.

LITERATURA

- Ainsworth M.D.S., Blehar M.C., Waters E., Wall S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, New York: Lawrence Erlbaum Associates. (tłum. M. Stobiecka)
- Allen, J. G, Fonagy, P, Bateman, A.W. (2008). Introduction. W: Allen, J.G, Fonagy P, Bateman, A. W. (red.) *Mentalizing in clinical practice*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing; 2008, s. 1–24.
- Adamczyk, L. (2013). *Mentalizacja*. cz. 1: Wprowadzenie do zagadnienia. *Wymiary mentalizacji*. *Psychoterapia*, 3 (166), 25–36

- Bateman, A.W., Fonagy, P. (2010). Mentalization-based treatment for borderline personality disorder. *World Psychiatry*, 9 (1), 11–15.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and Loss: Volume 1. Attachment*. Penguin Books
- Bowlby, J. (1973/1985). *Attachment and Loss: Volume 2. Separation. Anxiety and Anger*. Penguin Books.
- Bowlby, J. (1988). *Secure Base. Clinical applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
- Bowlby, J. (1980/1991). *Attachment and Loss: Volume 3. Loss. Sadness and Depression*. Penguin Books.
- Bretherton, I. (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28 s. 759-775 (tłum. M. Stobiecka).
- Cassidy, J., Shaver, Ph., R. (1999). *Handbook of Attachment. Theory, Research and Clinical Application*. The Guilford Press.
- Choi-kain, L. W., Gunderson J. G. (2008). Mentalization: ontogeny, assessment, and application in the treatment of borderline personality disorder. *Am. J. Psychiatry*, 165, 1127–1135.
- Cierpiątkowska, L., Soroko, E. (2014). *Zaburzenia osobowości. Problemy diagnozy klinicznej*. Poznań, Wyd. Uniwersytetu Adama Mickiewicza, ISBN 978-83-232-2698-7
- Crittenden, P. (1997). Patterns of Attachment and Sexual Behavior: Risk of Dysfunction versus Opportunity for Creative Integration. W: Atkinson, L., Zucker, K. (red.) *Attachment and Psychopathology*. The Guilford Press
- Dacko M. (2011). Zaburzenia osobowości a styl przywiązania u osób w bliskich związkach partnerskich. *Curr Probl Psychiatry* 2011; 12(4): 428-432
- Fonagy, P. (1991). Thinking about thinking: some clinical and theoretical considerations in the treatment of a borderline patient. *Int. J. Psychoanal.* 72, 639–656.
- Fonagy, P, Bateman A.W. (2007). Mentalizing and borderline personality disorder. *J. Ment. Health*, 16(1): 83–101.
- Fonagy, P, Bateman, A.W. (2008). Introduction. W: Fonagy P, Bateman A.W, red. *Mentalizing in clinical practice*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing; 2008, 1–24.
- Fonagy, P, Bateman, A.W. Luyten, P. (2011). Introduction and overview. W: Bateman, A.W, Fonagy P, red. *Handbook of mentalizing in mental health practice*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 3–42.
- Fonagy, P, Luyten P. Mentalization: understanding borderline personality disorder (2010) w: Fuchs Th, Henningsen P, Sattel H, red. *The embodied self: dimensions, coherence and disorders*. Stuttgart: Schattauer, 260–278.
- Frith CD. (2012). The role of metacognition in human social interactions. *Phil. Trans. Royal Society* 2012; 367: 2213–2223.
- Gabbard, G. O., Clarkin J.F., Fonagy, P (2013). *Psychoterapia psychodynamiczna zaburzeń osobowości. Podręcznik kliniczny*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN: 978-83-233-3448-4
- Górska, D., Marszał, M. (2014) Mentalizacja i teoria umysłu w organizacji osobowości borderline – różnice pomiędzy afektywnymi i poznawczymi aspektami poznania społecznego w patologii emocjonalnej. *Psychiatria Polska Psychiatr. Pol.* 2014; 48(3): 503–513 PL ISSN 0033-2674 www.psychiatriapolska.pl
- Grzesiuk L. (2005). *Psychoterapia. Teoria*. Warszawa: Eneteya.
- Horowitz L.M, Bartholomew K. (1991) - „Attachment Styles Among Young Adults - A Test Of a Four-Category Model”,
- Logan, R. (1986) Rekonceptualizacja teorii Eriksona: powtórzenia wątków egzystencjalnych i instrumentalnych. *Human Development*, 29, s. 125-136 (tłum. A. Brzezińska)
- Schaffer, R. (1994). Wczesny rozwój społeczny. W: Brzezińska, A., Lutomski, G. (red.), *Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów*. Wydawnictwo Zysk i S-ka. (tłum. A. Brzezińska, K. Warchoł).

- Schore A. (2009). Zaburzenia regulacji prawej półkuli mózgowej: podstawowy mechanizm traumatycznego przywiązania i psychopato genezy stresowego zaburzenia pourazowego. Warszawa; Instytut Psychiatrii i Neurologii
- Solomon, J., George, C. (1999). The Measurement of Attachment Security in Infancy and Childhood. W: Cassidy, J., Shaver, Ph.,R.. (red.), Handbook of attachment. Theory, reaserch and clinical applications., The Guilford Press.
- Sroufe, A. (1995). Emotional Development. The Organization of Emotional Life in the Early Years. Cambridge University Press
- Sroufe, A., Duggal, S., Weinfield, N., Carlson, E. (2000). Relationships, Development and Psychopatology. W: Sameroff, A., Lewis, M., Miller, S. (red.). Handbook of Developmental Psychopathology. Kluwer Academic / Plenum Publishers
- Wojciszke B. (2004). Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej. Warszawa; Wydawnictwo Naukowe „Scholar”